

USPOSABLJANJE ZA UKREP DOBROBIT ŽIVALI IZ PROGRAMA RAZVOJA PODEŽELJA REPUBLIKE SLOVENIJE ZA OBDOBJE 2014-2020, NA PODROČJU PRAŠIČEREJE, ZA LETO 2018

Mag. Branko Belec, mag. Andrej Kastelic, Anja Mežan, mag. Darja Prevalnik, Peter Pribožič,
mag. Sašo Sever

Vsebina usposabljanj

1. Informiranje udeležencev o izvajanju ukrepa dobrobit živali
2. Ravnanje s prašiči
3. Dobro počutje prašičev in produktivnost
4. Vzpostavitev in vzdrževanje zdravstvenega stanja v plemenski čredi ter pri tekačih in pitancih
5. Predstavitev dobrih praks v Sloveniji

1. INFORMIRANJE UDELEŽENCEV O IZVAJANJU UKREPA DOBROBIT ŽIVALI

Pravna podlaga za izvajanje Ukrepa DŽ je določena v Uredba o ukrepu dobrobit živali iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 v letu 2018 (Uradni list RS, št. 38/17, 10/18, 19/18 in 59/18).

Ukrep DŽ se izvaja v okviru treh operacij, in sicer za:

- Prašiče – prašiči,
- Govedo – govedo in
- Drobnico DŽ – drobnica.

Namen tega ukrepa je spodbujanje kmetijskih gospodarstev k izpolnjevanju zahtev za dobrobit živali, ki presegajo zahteve ravnanja, navedene v predpisu, ki ureja navzkrižno skladnost in običajno rejsko prakso.

Do plačila je upravičen je nosilec kmetijskega gospodarstva (KMG), ki:

- je aktivni kmet,
- se vključi v eno ali več operacij ukrepa DŽ in
- izpolnjuje pogoje ukrepa DŽ-prašiči.

Vlaganje zahtevka

- ukrep DŽ je enoletni ukrep,

- zahtevki se vložijo ločeno za posamezno operacijo v skladu s predpisom, ki ureja izvedbo ukrepov kmetijske politike za leto 2018,
- zahtevki je sestavni del zbirne vloge za leto 2018,
- zahtevki za operacijo DŽ – prašiči se v primeru, da je na kmetijskem gospodarstvu več gospodarstev, vložijo za vsako posamezno gospodarstvo, za katero se uveljavlja operacija DŽ – prašiči.

Usposabljanje

Nosilec kmetijskega gospodarstva, njegov **namestnik ali član kmetije** ali oseba, ki je **zaposlena** na KMG, mora **najpozneje do 25. februarja 2019** opraviti usposabljanje s področja ukrepa DŽ v obsegu **najmanj štiri pedagoške ure**.

Neudeležba na usposabljanju se kaznuje v skladu s Katalogom zmanjšanih plačil in izključitev. V primeru ponavljajoče kršitve (večletne zaporedne neudeležbe na izobraževanju) se kazni stopnjuje (tabela 1).

Tabela 1: Kršitev zahteve in stopnjevanje sankcij

Zahteva	Kršitev zahtev	Zmanjšanje plačila ob prvi kršitvi	Zmanjšanje plačila ob prvi ponovitvi iste kršitve	Zmanjšanje plačila ob drugi ponovitvi iste kršitve	Zmanjšanje plačila ob tretji in nadaljnjih ponovitvah iste kršitve
Usposabljanje v obsegu najmanj štiri pedagoške ure letno	usposabljanje ni opravljeno	izplačilo se zmanjša za 20 %	izplačilo se zmanjša za 20 %	izplačilo se zmanjša za 30 %	ni izplačila

Obveznosti upravičenca

- Upravičenec mora hraniti vso dokumentacijo, ki je bila podlaga za izplačilo sredstev še **najmanj pet let od zadnjega dneva izplačila sredstev**.
- Upravičenec mora zagotoviti tudi dostop do dokumentacije, povezane z ukrepom DŽ-prašiči in pregled izvajanja ukrepa na kraju samem (agenciji, ministrstvu in drugim nadzornim organom).
- Upravičenec mora izpolnjevati zahteve glede informiranja in obveščanja javnosti o aktivnostih in viru sofinanciranja. Te zahteve so opredeljene v Pravilniku o označevanju vira sofinanciranja iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014 – 2020 (<http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV13563>).

Vstopni pogoji pri izvajanju operacije DŽ-prašiči:

Upravičenec mora imeti za gospodarstvo, na katerem uveljavlja operacijo DŽ – prašiči, **najpozneje en dan pred začetkom trajanja obveznosti** izdelan in v **Centralni register prašičev** (v nadaljnjem besedilu: CRPš) vnesen **program dobrobiti živali** (v nadaljnjem besedilu: program DŽ).

Na dan izdelave programa DŽ mora upravičenec na posameznem gospodarstvu, za katero uveljavlja operacijo DŽ – prašiči, rediti:

- 10 ali več plemenskih svinj oziroma plemenskih mladic,
- 50 ali več tekačev,
- 50 ali več prašičev pitancev.

Za KMG se **ne izdelava nov program DŽ-prašiči**:

- če ima upravičenec že izdelan program DŽ ali opravljen pregled gospodarstva ali posodobljen program DŽ

V tem primeru **mora imeti upravičenec opravljen pregled gospodarstva ali izdelano posodobitev programa DŽ**, in sicer:

- če v letu 2018 v primerjavi s programom DŽ iz leta 2017 na **gospodarstvu ni sprememb glede izpolnjevanja zahtev** in je bil opravljen pregled gospodarstva in so bili v CRPš za leto 2018 vneseni enaki podatki kot za leto 2017;
- če so v letu 2018 v primerjavi s programom DŽ iz leta 2017 na gospodarstvu **nastale spremembe glede izpolnjevanja zahtev** in je bila opravljena posodobitev programa DŽ in so podatki iz posodobljenega programa DŽ vneseni v CRPš.

Rok za opravljen pregled gospodarstva in vnos podatkov v CRPš ter posodobitev programa DŽ in vnos podatkov v CRPš je bil **4. maja 2018**. Upravičenec pa je lahko **vložil zahtevek najmanj en dan po izvedenem pregledu gospodarstva in vnosu podatkov v CRPš ali posodobitvi programa DŽ in vnosu podatkov v CRPš**.

Trajanje obveznosti

Upravičenec je moral izpolnjevati obveznosti iz operacije **DŽ – prašiči med 1. januarjem 2018 do 31. decembrom 2018**.

Nabor mogočih zahtev in pogoji za izpolnjevanje posamezne zahteve v okviru operacije DŽ-prašiči v povezavi z navzkrižno skladnostjo

Navzkrižna skladnost predstavlja predpisane minimalne zahteve s področja varovanja okolja, varovanja zdravja ljudi, živali in rastlin, ugodnega počutja živali ter dobrih kmetijskih in okoljskih pogojev. S 1.1.2005 se je začelo postopno preverjanje posameznega standarda navzkrižne skladnosti. Država izvaja kontrolo predpisov navzkrižne skladnosti s pomočjo baze podatkov, internetnih aplikacij, ustrezne dokumentacije, izobraževanja in inšpekcijskih kontrol na terenu. Izvajanje pravil o navzkrižni skladnosti se preverja na terenu s kontrolo na kraju samem (najmanj 1% vseh zavezancev) in/ali z administrativno kontrolo. V primeru izvajanja zahtev navzkrižne skladnosti (NS) na prašičerejskih kmetijah mora kmetovalec izpolnjevati zahtevo Dobrobit živali - Dobrobit prašičev (PZR12), Dobrobit rejnih živali (PZR13) in zahtevo Identifikacija in registracija prašičev (PZR6).

Za pridobitev plačil za operacijo DŽ – prašiči mora upravičenec na posameznem gospodarstvu, za katero uveljavlja operacijo DŽ – prašiči, izpolnjevati najmanj eno izmed naslednjih zahtev:

1. Za plemenske svinje in plemenske mladice:

- Zahtevo za skupinsko rejo z izpustom

Pri zahtevi za skupinsko rejo z izpustom mora biti plemenskim svinjam in plemenskim mladicom zagotovljena možnost stalnega ali izmeničnega dostopa do izpusta:

- površina izpusta mora biti najmanj 1,3 m²/žival,
- za štiri živali ali manj pa najmanj 6 m² in
- z minimalno dolžino krajše stranice izpusta 2 m.

Pri izmeničnem dostopu do izpusta se njegova površina računa glede na število živali, ki so v njem istočasno. Vsaka skupina živali mora biti v izpustu **najmanj dvakrat tedensko**, vsakič **najmanj po dve uri**.

2 – 5 živali	2,48	2,73
6 – 39 živali	2,25	2,48
40 živali in več	2,03	2,23

Tabela 2: Najmanjša predpisana površina polnih tal za mladice po osemenitvi in breje svinje (PZR12-zahteva navzkrižne skladnosti št. 121 in DŽ – zahteva za 10% večjo neovirano talno površino)

Kategorija živali	Najmanjša predpisana površina polnih tal	
	Zahteva navzkrižne skladnosti št.120 (m ²)	10% večja neovirana talna površina, DŽ – prašiči (m ²)
	m ² /	m ²
Mladica po osemenitvi	0,95	1,05
Breja svinja	1,3	1,43
Največ 15% talne površine lahko predstavljajo drenažne odprtine		

➤ Zahtevo za dodatno ponudbo voluminozne krme ali krme z visokim deležem vlaknine

Zahtevo se izvaja pri krmljenju plemenskih svinj in plemenskih mladic v skupinski reji v čakališču, z namenom preprečevanja stereotipij, boljše prebave in konsistence blata. Ponudba voluminozne krme omogoča živalim tudi dodatno zaposlitev in s tem pozitivno vpliva na zmanjšanje napadalnega vedenja med svinjami (PRZ 12 – zahteva navzkrižne skladnosti št.127, PZR 13 - zahteva navzkrižne skladnosti št. 155). Dopolnjen obrok z voluminozno krmo bi naj zmanjšal agresijo med svinjami za kar 75% in podaljšal čas zauživanja za 150%.

K osnovnemu obroku, ki pokriva potrebe po hranilih:

- dodajamo voluminozno krmo (slama, seno, sveža trava, detelja, lucerna,..) ali
- uporabljamo krmno mešanico, ki vsebuje najmanj 8 % vlaknine v suhi snovi, kar mora biti razvidno iz deklaracije ali izdelane analize krme.

Voluminozna krma se lahko poklada v korito, na tla v boksu ali v jasli. Upravičenec, ki izpolnjuje to zahtevo, mora imeti izdelano recepturo za krmni obrok, ki je tudi del programa DŽ.

Zahtevo za dodatno ponudbo voluminozne krme ali krme z visokim deležem vlaknine pri kateri uporabljamo krmno mešanico, ki vsebuje najmanj 8 % vlaknine v suhi snovi, v letu 2019 ne bo več možno izvajati. Z letom 2018 se ta del zahteve ukinja.

2. Za plemenske svinje:

➤ Zahtevo za toplotno ugodje plemenskih svinj in sesnih pujskov

- v prasitvenem boksu mora biti za sesne pujske nameščeno zaprto gnezdo,
- površina gnezda mora biti najmanj 0,60 m², višina pa najmanj 45 cm,
- vir toplote je lahko infrardeča žarnica, druge vrste sevalo ali različne oblike talnega ogrevanja,
- zagotovljeno mora biti uravnavanje temperature.

➤ Zahtevo za kirurško kastracijo sesnih pujskov moškega spola z uporabo anestezije oziroma analgezije

Tabela 3: Kastracija sesnih pujskov do sedmega dne starosti (PZR12-zahteva navzkrižne skladnosti št. 118, PZR 13 - zahteva navzkrižne skladnosti št. 147 in pogoj iz DŽ – prašiči)

Zahteva navzkrižne skladnosti št.133, št.147	Kirurško kastracija sesnih pujskov DŽ – prašiči
--	--

Kastracija se opravlja do sedmega dneva starosti na način, ki ne vključuje trganja tkiva.	Pri zahtevi za kirurško kastracijo sesnih pujskov moškega spola z uporabo anestezije oziroma analgezije morajo biti na gospodarstvu vsi sesni pujski moškega spola do vključno sedmega dne starosti kirurško kastrirani z uporabo anestezije oziroma analgezije.
Po sedmem dnevu jo opravlja uradni veterinar z uporabo anestezije in dodatne dolgotrajne analgezije.	
Veterinar mora vpisati poseg v dnevnik veterinarskih posegov .	Posegi morajo biti vpisani v dnevnik veterinarskih posegov .

3. Za tekače:

- Zahtevo za 10 % večjo neovirano talno površino na žival v skupinskih boksih glede na površino, določeno s predpisom, ki ureja zaščito rejnih živali

Tabela 4: Najmanjša talna površina, ki jo mora imeti vsak tekač v skupini (PZR12-zahteva navzkrižne skladnosti št. 118, PZR 13 - zahteva navzkrižne skladnosti št. 149 in pogoj DŽ –prašiči)

Živa masa (kg)	Najmanjša talna površina	
	Zahteva navzkrižne skladnosti št.118 in 149 (m ²)	10% večja neovirana talna površina, DŽ – prašiči (m ²)
do 10	0,15	0,17
nad 10 do 20	0,20	0,22
nad 20 do 30	0,30	0,33

4. Za pitance:

- Zahtevo za 10 % večjo neovirano talno površino na žival v skupinskih boksih glede na površino, določeno s predpisom, ki ureja zaščito rejnih živali

Tabela 5: Najmanjša talna površina, ki jo mora imeti vsak pitanec v skupini je (PZR12-zahteva navzkrižne skladnosti št. 119, PZR 13 - zahteva navzkrižne skladnosti št. 149 in pogoj iz DŽ – prašiči)

Živa masa (kg)	Najmanjša talna površina	
	Zahteva navzkrižne skladnosti št.119 in 149 (m ²)	10% večja neovirana talna površina, DŽ – prašiči (m ²)
30–50	0,40	0,44
50–85	0,55	0,61
85–110	0,65	0,72
več kot 110	1,00	1,10

- Zahtevo za skupinsko rejo z izpustom

Pri zahtevi za skupinsko rejo z izpustom mora biti prašičem pitancem zagotovljena možnost stalnega ali izmeničnega dostopa do izpusta:

- površina izpusta mora biti **najmanj 0,55 m² na pitanca**,
- **dolžina krajše** stranice izpusta pa mora biti **najmanj 2 m**,

Pri izmeničnem dostopu do izpusta se površina izpusta računa glede na število živali, ki so v njem istočasno. Pri čemer moramo upoštevati, da mora biti v izpustu vsaka skupina **najmanj dvakrat tedensko, vsakič najmanj po dve uri**.

Pri izmeničnem izpustu mora upravičenec **voditi dnevnik ali urnik izpustov**, za vse skupine živali, torej za živali, ki so istočasno v izpustu (obrazec enak kot pri plemenskih svinjah in plemenskih mladica – slika1). **Boksi**, iz katerih se živali izpustijo, morajo biti **označeni**, saj je le tako mogoče **spremljati**, katere živali so v **izpustu istočasno**.

Sporočanje staleža

Upravičenec mora med trajanjem obveznosti v **CRPš sporočiti podatke o staležu prašičev** na svojem KMG za vsako posamezno gospodarstvo, **ne glede na to, ali za to gospodarstvo uveljavlja operacijo DŽ – prašiči ali ne**.

Podatke o staležu prašičev **na prvi dan v mesecu** sporoča **najpozneje do sedmega dne v mesecu za tekoči mesec** v skladu s predpisom, ki ureja identifikacijo in registracijo prašičev.

Plačilo

Plačilo se dodeli **za povprečno število prašičev** med trajanjem obveznosti, **izraženo v glavah velike živine** (v nadaljnjem besedilu: GVŽ), za tiste kategorije prašičev, za katere upravičenec uveljavlja zahteve na posameznem gospodarstvu.

Za preračun števila prašičev v **GVŽ** se upoštevajo **naslednji koeficienti**:

- plemenske svinje in plemenske mladice, težje od 50 kg: 0,5;
- drugi prašiči: 0,3.

Tabela 6: Višina plačila za posamezno zahtevo

Nabor zahtev pri operaciji DŽ-prašiči	Višina plačila EURO/GVŽ
<i>Za plemenske svinje in mladice:</i>	
➤ zahteva za skupinsko rejo z izpustom	61,77
➤ zahteva za 10 % večjo neovirano talno površino na žival v skupinskih boksih glede na površino, določeno s predpisom, ki ureja zaščito rejnih živali	129,62
➤ zahteva za dodatno ponudbo voluminozne krme ali krme z visokim deležem vlaknine	48,30
<i>Za plemenske svinje:</i>	
➤ zahteva za toplotno ugodje plemenskih svinj in sesnih pujskov	25,64
➤ zahteva za kirurško kastracijo sesnih pujskov moškega spola z uporabo anestezije oziroma analgezije	17,10
<i>Za tekače:</i>	
➤ zahteva za 10 % večjo neovirano talno površino na žival v skupinskih boksih glede na površino, določeno s predpisom, ki ureja zaščito rejnih živali	36,70
<i>Za pitance:</i>	
➤ zahteva za 10 % večjo neovirano talno površino na žival v skupinskih boksih glede na površino, določeno s predpisom, ki ureja zaščito rejnih živali	36,70
➤ zahteva za skupinsko rejo z izpustom	33,83

Pregled na kraju samem

Pri pregledu na kraju samem, kontrolor preverja izpolnjevanje zahtev za operacijo DŽ – prašiči in stalež prašičev. Upravičenec je dolžan kontrolorju zagotoviti dostop do dokumentacije povezane z ukrepom DŽ-prašiči

Preveritev sporočanja staleža

- Če kontrolor pri pregledu na kraju samem za prijavljene podatke v CRPŠ ugotovi, da je število prašičev posamezne kategorije **na gospodarstvu**:
 - **manjše od števila prašičev, prijavljenega v CRPŠ** na presečni datum, **ter prijavljeno in ugotovljeno število prašičev posamezne kategorije ne presega največjega dovoljenega števila živali** za izpolnjevanje posameznih zahtev, ki jih je upravičenec prijavil na zahtevku, se pri izračunu povprečnega števila prašičev upošteva **ugotovljeno število prašičev,**
 - **večje od števila, prijavljenega v CRPŠ** na presečni datum, **ter prijavljeno in ugotovljeno število prašičev posamezne kategorije ne presega največjega dovoljenega števila živali** za izpolnjevanje posameznih zahtev, ki jih je upravičenec prijavil na zahtevku, se pri izračunu povprečnega števila prašičev upošteva **prijavljeno število prašičev v CRPŠ,**
 - **večje od števila prašičev, prijavljenega v CRPŠ** na presečni datum, **ter da ugotovljeno število prašičev posamezne kategorije presega največje dovoljeno število živali** za izpolnjevanje posameznih zahtev, ki jih je upravičenec prijavil na zahtevku, **se zahtevke za to zahtevo zavrne.**

Če kontrolor iz **razpoložljive dokumentacije in registra prašičev na gospodarstvu** pri ugotavljanju števila prašičev ugotovi **obstoj prašičev na posamezen presečni datum, vendar jim ne more določiti kategorije,** se ti prašiči **ne upoštevajo pri izračunu povprečnega števila prašičev.**

Kršitve zahtev in sankcije

V kolikor upravičenci ne izpolnjujejo vseh zahtev in pogojev izvajanja ukrepa DŽ- prašiči, se pri ugotovljenih kršitvah plačilo zmanjša, glede na navedbe iz kataloga zmanjšanj plačil in izključitev (tabela 8 in 9).

Tabela 8: Prikazuje zmanjšanje plačil na podlagi ugotovljenih kršitev zahtev Usposabljanje v obsegu najmanj štiri pedagoške ure letno in Informiranje in obveščanje javnosti o aktivnostih, ki prejemajo podporo iz PRP 2014-2020

Zahteva	Kršitev zahtev	Zmanjšanje plačila ob prvi kršitvi	Zmanjšanje plačila ob prvi ponovitvi iste kršitve	Zmanjšanje plačila ob drugi ponovitvi iste kršitve	Zmanjšanje plačila ob tretji in nadaljnjih ponovitvah iste kršitve
Usposabljanje v obsegu najmanj štiri pedagoške ure letno	usposabljanje ni opravljeno	izplačilo se zmanjša za 20 %	izplačilo se zmanjša za 20 %	izplačilo se zmanjša za 30 %	ni izplačila
Informiranje in obveščanje javnosti o aktivnostih, ki prejemajo podporo iz PRP 2014–2020	informiranje in obveščanje javnosti nista izvedena	izplačilo se zmanjša za 1 %	izplačilo se zmanjša za 1 %	izplačilo se zmanjša za 2 %	izplačilo se zmanjša za 2 %

Tabela 9: Prikazuje zmanjšanje plačil na podlagi ugotovljenih kršitev za zahteve, ki so opredeljene v operaciji DŽ-prašiči

Kategorija živali	Zahteva	Kršitev zahteve	Zmanjšanje plačila ob prvi kršitvi	Zmanjšanje plačila ob prvi iste kršitve	Zmanjšanje plačila ob drugi iste kršitve	Zmanjšanje plačila ob tretji ponovitvi iste kršitve
Plemenske svinje in mladice	skupinska reja z izpustom	zahteva ni izpolnjena	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila + izključitev naslednjem letu
		minimalna dolžina krajše stranice izpusta je do vključno 10 % manjša od zahtevane	zmanjšanje plačila za 10 %	zmanjšanje plačila za 10 %	zmanjšanje plačila za 30 %	ni izplačila
		minimalna dolžina krajše stranice izpusta je več kot 10 % manjša od zahtevane	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila + izključitev naslednjem letu
		boksi, iz katerih se živali izpustijo v izpust, niso označeni tako, da je mogoče spremljati,	zmanjšanje plačila za 25 %	zmanjšanje plačila za 25 %	zmanjšanje plačila za 40 %	ni izplačila
		katere živali so istočasno v izpustu				
		do vključno 10 % manjša površina na žival od zahtevane	zmanjšanje plačila za 10 %	zmanjšanje plačila za 10 %	zmanjšanje plačila za 30 %	ni izplačila
		več kot 10 % manjša površina na žival od zahtevane	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila + izključitev naslednjem letu
		dnevnik se ne vodi ali urnik ni izdelan	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila + izključitev naslednjem letu
		dnevnik se ne vodi ažurno	zmanjšanje plačila za 25 %	zmanjšanje plačila za 25 %	zmanjšanje plačila za 40 %	ni izplačila
	10 % večja neovirana talna površina	zahteva ni izpolnjena	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila + izključitev naslednjem letu
	dodatna ponudba voluminozne krme ali krme z visokim deležem vlaknine	zahteva ni izpolnjena	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila + izključitev naslednjem letu
Plemenske svinje	zagotovitev toplotnega ugodja	zahteva ni izpolnjena	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila + izključitev naslednjem letu
	kirurška kastracija sesnih pujskov	zahteva ni izpolnjena	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila + izključitev naslednjem letu
Tekači	10 % večja neovirana talna površina	zahteva ni izpolnjena	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila + izključitev naslednjem letu
Pitanci	10 % večja neovirana talna površina	zahteva ni izpolnjena	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila + izključitev naslednjem letu
	skupinska reja z izpustom	zahteva ni izpolnjena	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila + izključitev naslednjem letu
		minimalna dolžina krajše stranice izpusta je do vključno 10 % manjša od zahtevane	zmanjšanje plačila za 10 %	zmanjšanje plačila za 10 %	zmanjšanje plačila za 30 %	ni izplačila
		minimalna dolžina krajše stranice izpusta je več kot 10 % manjša od zahtevane	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila + izključitev naslednjem letu
		boksi, iz katerih se živali izpustijo v izpust, niso označeni tako, da je mogoče spremljati, katere živali so istočasno v izpustu	zmanjšanje plačila za 25 %	zmanjšanje plačila za 25 %	zmanjšanje plačila za 40 %	ni izplačila
		do vključno 10 % manjša površina na žival od zahtevane	zmanjšanje plačila za 10 %	zmanjšanje plačila za 10 %	zmanjšanje plačila za 30 %	ni izplačila
		več kot 10 % manjša površina na žival od zahtevane	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila + izključitev naslednjem letu
		dnevnik se ne vodi ali urnik ni izdelan	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila	ni izplačila + izključitev naslednjem letu
		dnevnik se ne vodi ažurno	zmanjšanje plačila za 25 %	zmanjšanje plačila za 25 %	zmanjšanje plačila za 40 %	ni izplačila

Kontrola oddanih zahtevkov in izvajanje operacije DŽ-prašiči

V nadaljevanju vam želimo na kratko predstaviti najpogostejše kršitve (tabela 7), ki so bile ugotovljene na podlagi kontrol v letu 2017, predvsem z namenom, da vas še enkrat opozorimo na pomembnost doslednega izpolnjevanja vseh pogojev in zahtev.

Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja je oddane zahteve za Dobrobit živali za leto 2018 kontrolirala na dva načina, in sicer kot:

- A) administrativne kontrole: kontrola je bila opravljena na vseh oddanih zahtevkih,
B) kontrole na kraju samem: kontroliranih le določen delež kmetij.

V letu 2018 je bilo v operacijo DŽ-prašiči vključenih 215 kmetij, od tega je bilo na 156 kmetijah opravljen le pregled, na 95 kmetijah pa posodobitev programa DŽ-prašiči.

Tabela 7: Prikazuje najpogostejše kršitve pri izvajanju operacije DŽ-prašiči v letu 2017

ŠT. KRŠITEV 2017	VSEBINA KRŠITEV
28	Nosilec enkrat ni prijavil staleža
9	Povprečno število PIT je nižje od vstopnega pogoja
7	Preseženo maksimalno število živali pri TALNI POVRŠINI ZA TEKČE
4	Preseženo maksimalno število živali pri TALNI POVRŠINI ZA PLEMENSKE SVINJE IN MLADICE
4	Preseženo maksimalno število živali pri TALNI POVRŠINI ZA PITANCE
4	Nosilec več kot dvakrat ni prijavil staleža
3	Nosilec dvakrat ni prijavil staleža
2	Razlika med prijavljenim in ugotovljenim staležem
2	Povprečno število plemenskih svinj in mladic je nižje od vstopnega pogoja
1	Povprečno število TEKAČEV je nižje od vstopnega pogoja
1	Ni zagotovljena 10% večja TALNA POVRŠINA ZA PLEMENSKE SVINJE IN MLADICE

Na podlagi analize kršitev ugotavljamo, da je bil zaznan največji delež kršitev pri ne rednem sporočanju mesečnega staleža prašičev, sledila je kršitev, ki se nanaša na neupoštevanje vstopnega pogoja prašičev pitance ter neupoštevanje zahteve za 10% večjo talno površino pri tekačih kakor tudi plemenskih svinjah in mladica.

Kmetijskim gospodarstvom, ki so vključeni v operacijo DŽ-prašiči svetujemo, da mesečno preverjajo ali izpolnjujejo vstopne pogoje glede staleža prašičev po posameznih kategorijah, da ne pozabijo le tega sporočiti na CRPŠ v predpisnem roku ter da pri premeščanju živali pazijo na izpolnjevanje zahteve za 10% večjo neovirano talno površino na žival v skupinskih boksih glede na površino, določeno s predpisom, ki ureja zaščito rejnih živali.

Viri:

- Uredba o ukrepu dobrobit živali iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 v letu 2018 (Uradni list RS, št. 38/17, 10/18, 19/18, 59/18)
- Priročnik za izvajanje navzkrižne skladnosti, KGZS, Ljubljana 2018,
- Najpogostejše kršitve pri izvajanju operacije DŽ-prašiči v letu 2017, ARSKTRP 2018
- Število kmetij, ki so se vključile v operacijo DŽ – prašiči, KGZS 2018

2. RAVNANJE S PRAŠIČI

Odnos rejca do prašičev »stockmanship« - rejska kultura

Naši predniki so že pred stoletji redili prašiče. Poznali so osnovne zakonitosti krmljenja, zdravstvenega varstva, reprodukcije, odbire prašičev, predvsem pa so jih znali opazovati. Opazovanje prašičev je eno od najpomembnejših rejskih opravil. Le če znamo opazovati prašiče, bomo lahko pravočasno in pravilno odpravili vzroke za slabo počutje in stereotipije. Prašičem moramo zagotavljati hrano, vodo, primerno okolje, preprečevati bolečine, poškodbe in bolezni, preprečevati strah in neugodje ter jim omogočiti izražanje normalnega obnašanja (5 svoboščin-Farm Animal Welfare Council,1973).

Prašiči so socialna, inteligentna, radovedna in čuteča bitja. Počutje živali je po definiciji stanje, ki vključuje občutje posamezne živali, njeno zdravje in fiziološko stanje ob daljšem trajanju težave. Od začetka udomačevanja naprej je obstajal med prašiči in oskrbniki poseben-zelo tesen odnos. Lahko bi rekli celo, da je bil ta odnos simbiotski. Če so bili prašiči po eni strani odvisni od človeka v smislu nudenja zavetja, krme, vode in splošne oskrbe, so mu istočasno nudili visokovredno meso, maščobo za preživetje, usnje za oblačila in obutev ter nenazadnje gnoj za gnojilo in gorivo. Desetletja nazaj so bile reje majhne, odnos rejca in družine pa s prašiči zelo tesen. Skozi desetletja se je zaradi ekonomskih razmer način proizvodnje spreminjal. Reje so postajale vse večje, avtomatski sistemi krmljenja, napajanja, prezračevanja in tehnologija rej pa so povzročili, da so oskrbniki vse manj časa namenjali za opazovanje živali, vedno manj znali prepoznavati govorico telesa pri prašičih, posledično pa zanemarili pomen odnosa rejec-žival in interakcijo med njima. Mogoče prav tukaj tiči eden od vzrokov, da imamo v sodobni živinoreji toliko predpisov, ki se ukvarjajo z dobrim počutjem živali.

Danes se od dobrih rejcev pričakuje, da preprečujejo vzroke, ki lahko povzročijo bolečine, bolezni, poškodbe in motnje v obnašanju. Zaradi tega in vse glasnejših zahtev potrošnika postaja v sodobni reji prašičev vedno bolj pomemben odnos rejec-žival. Pozitiven odnos zagotavlja dobro počutje in zdravje tako živali kot oskrbovalcev in dobro prirejo. Številne raziskave kažejo na to, kako pomembno je, da imajo prašiči pozitivne izkušnje z ljudmi in obratno. Oskrbnik in živali so v nenehnem stiku. Ta je lahko telesni, glasovni, vizualni, oflaktorni itd. Številni pomenijo za prašiče stres (vakcinacija, kastracija, ferumizacija, aplikacija zdravljenje, brušenje zobkov, krajšanje repkov, označevanje, tehtanje, premikanje med oddelki, transport, osemenjevanje itd.). Če prašič kontakt z rejcem doživlja pretežno negativno, mu bo na osnovi teh izkušenj oskrbnikova prisotnost povzročala veliko strahu, tesnobe in stres, kar se pokaže v povišani koncentraciji kortizola, povišanem srčnem utripu, povečani frekvenci dihanja. Če se tako stanja odvija dlje časa, je prizadeto zdravje prašičev, prireja in reprodukcijske lastnosti. Te izkušnje prašič prenaša skozi življenje. Posledično je tudi ravnanje z njim ob različnih aktivnostih za rejca veliko težje.

Ustrezno usposobljen oskrbovalec, ki zna iz govorice telesa prašičev prepoznati ta strah in nelagodje, bo znal ustrezno ukrepati. To pa bo zmanjšalo strah, stres in povečalo dobrobit tako živali kot oskrbovalca oz. rejca. Z vznemirjenimi prašiči je ravnanje bistveno težje kot z mirnimi. Kot človek, ima tudi prašič svoj osebni prostor. Velikost osebnega prostora je odvisna od kategorije in starosti prašiča. Ko posegamo v ta prostor, se žival umika in oddaljuje od nas. Prašič se hitro ustraši in zmede zaradi raznih senc, svetlečih predmetov, visečih predmetov, hitrih sprememb v barvi opreme itd. S položajem glave, oči in ušes nam prašiči sporočajo svoje počutje. Vpitje in pretiran hrup dodatno zmede živali. Posledice agresivnega ravnanja s prašiči so poškodovani in izčrpani prašiči.

Prepoznavanje obnašanja prašičev

Pri dobrih rejcih predstavlja opazovanje živali pomemben del delovnika. Živali imajo namreč razvite različne vzorce obnašanja, ki so odvisni od njihovega počutja. Rejec, ki preživi veliko časa z živalmi zato hitreje opazi spremembe v obnašanju, ki že nakazujejo na slabo počutje živali. Pri opazovanju moramo biti pozorni predvsem na konzumacijo krme in vode pri posameznih prašičih, lokacijo blatenja, konsistenco in barvo blata, na mikroklimatske pogoje v hlevu (kvaliteta zraka, preprih, itd.), kako se prašiči gibljejo, ali oprema prašičem povzroča nelagodje itd. Obnašanje se razlikuje od kategorije do kategorije prašičev. Rastoči pujski na primer namenijo več časa spanju, pri čemer se običajno stisnjeni drug ob drugega. Lahko pa to pomeni, če so stisnjeni skupaj, tudi ko so budni, da jih zebe. Obnašanje posameznih osebkov v čredi se razlikuje, zato lahko rejec, ki dobro pozna svoje živali, ve, ali je kakšna žival že nasploh bolj mirne ali temperamentne narave. Vznemirjenje prašičev ob našem vstopu v hlev lahko izkoristimo za opazovanje šepanja, kašljanja, oteženega dihanja in apatije. Ti so v teh trenutkih bolj izraziti. Katerakoli sprememba v obnašanju lahko pomeni nelagodje.

Bolni prašiči so običajno manj telesno aktivni in ne kažejo večjega zanimanja za okolico. Videti so potrti, spuščeni uhljev, večino časa namenijo počitku, imajo spuščena ušesa in rep, so nekoliko odmaknjeni od vrstnikov. Opazujemo, če so živali umazane (previsoka temperatura, slaba higiena, premajhne prostor, prebavne motnje) ali če se gnetejo na določenih delih kotca (preprih, mraz, zamašeni napajalniki). Vstop v kotec povzroči pri živalih nemir. Takrat se še bolj pokažejo nekatera bolezenska znamenja (šepanje, kašelj). Pozorni smo, če so na prvi pogled opazne kakšne značilne poškodbe, ki bi lahko kazale na neprimerno opremo in stereotipije, oz. ponavljajoče se obnašanje kot posledico dolgočasje. Opazne so tudi izrazito nepravilne oblike telesa (vdrte lakotnice, ukrivljenost rilca, otekline) in razporeditev iztrebkov po prostoru. Posebno pozornost moramo nameniti razlikam znotraj določene kategorije prašičev. Prašiči so lahko zaradi slabega rejskega dela agresivni. Razlogi tičijo predvsem v medsebojnem mešanju živali, ki se ne poznajo med seboj, neustrezna velikost skupin, neustrezna struktura in velikost kotcev, revno okolje itd.

Prašič, ki je zdrav in se dobro počuti ima svetleče in prilegajoče se ščetine, rahlo navlažen in čist rilec, bistre oči, svetlo, prožno in rožnato kožo, je zainteresiran za dogajanje v okolici, redno in enakomerno diha, se aktivno giblje brez kazanja bolečin, ohranja apetit, ima čvrste, podolgovati iztrebki in bister, svetlo rumen urin.

Stereotipije

Stereotipije so opredeljene kot ponavljajoča, nefunkcionalna vedenja ali tudi kot nenormalne oblike vedenja živali, ugotovljene v obliki in načinu izražanja, brez namena ali funkcije, ki lahko povzročijo poškodbe tkiva in organov, ki so najbolj aktivni pri njihovem izražanju. Gre za anomalijo obnašanja. Anomalije v obnašanju so odstopanja od normalnega obnašanja v kvantitetnem in kvalitativnem smislu. Stereotipije so obnašanja, ki se ponavljajo dalj časa na enak način. V bistvu so to opravila, ki jih žival izvaja, da bi lažje prestala konfliktno situacijo, v kateri ji neustrezno okolje ne omogoča zadovoljitev neke potrebe. Običajno se razvijajo pri živalih, ki se hranijo v ujetništvu, tako kot pri domačih živalih, zaradi prostorsko omejenih življenjskih pogojev, zaradi dolgočasje, frustracije in stresa zaradi neizpolnjenih potreb, kot so raziskovanje in izkoriščanje hrane. Veliko število stereotipij pri domačih živalih je posledica neustrezne prehrane. Stereotipije se lahko manifestirajo v ustni ali gibalni obliki. Prašiči običajno izražajo ustne stereotipe, kot so vakumsko žvečenje, grizenje in pihanje. Te so najpogostejše pri brejih svinjah, ki se hranijo na individualnih stojiščih. Da bi preprečili in zmanjšali pogostnost stereotipij, je treba

zagotoviti, da imajo prašiči ustrezno prehrano in materiale za raziskovanje in manipulacijo, primerne hleve in ter veliko dejavnosti, s poudarkom na sposobnosti izraziti vrsti, tipičnim vedenjem. Stereotipije kot so prazno žvečenje, škripanje z zobmi, žalovanje, sesanje jezika, grizenje repov, ušes, opreme, »slepa« priprava gnezda, drgnjenje glave ob opremo odpravimo že z primerno obogatitvijo okolja. Ustrezna in poceni rešitev je uporaba slame in mrve kot nastilja ali/in kot dodatka krmi, uporaba atraktivnih igral, menjava le-teh, kontrola obrokov itd. Pri izražanju stereotipij obstajajo tako pasemske kot individualne razlike in zato je mogoče vključiti tudi nekatere genetske komponente. Nekatere prašiči imajo na primer genetsko predispozicijo za višjo stopnjo vznurjenosti kot druge. Na primer, nekateri genotipi prašičev imajo podedovano slabšo sposobnost obvladovanja stresa. Stereotipsko vedenje ni prav pogosto pri prašičih in se večinoma nanaša na menedžment, dolgčas in prehrano prašičev. Obogatitev okolja v zgodnjih fazah je običajno uspešen način za preprečevanje stereotipij. Pogostejše krmljenje manjših količin in zagotavljanje igrac, stelj lahko pripomorejo k preprečevanju stereotipij.

Ravnanje s prašiči pri izbranih rejskih opravilih

Oblikovanje skupin svinj po odstavitvi in stimulacija estrusa

Sta zelo pomembni rejski opravili. V praksi prašiče vseh kategorij od rojstva naprej mešamo med seboj in na ta način vedno znova oblikujemo nove skupine, oblikovanje le-teh pa našim rejcem povzroča veliko preglavic. Mešamo že pujske v gnezdu, ko jih prestavljamo, in ločujemo po spolu, nato pred naselitvijo v vzrejo in pitanje ponovno združujemo živali.

Največ težav pa je, ko oblikujemo skupine svinj in mladic v reprodukcijskem ciklusu. Vzroki tičijo v pomanjkanju časa, namenjenega opazovanju in prepoznavanju različnih oblik obnašanja, neustrezni tehnologiji in zastarelih hlevih. Pozabljamo, da se svinje in mladice le omejen čas poznajo med seboj. Oblikovanje skupin svinj in mladic praktično začnemo že zadnji teden laktacije, ko se na podlagi produktivnosti in zunanosti odločamo za izločevanje starih in manj produktivnih svinj in vključevanje mladic. Izločena naj bi bila ca. 1 svinja/skupino. Velikost skupin zavisi od skupnega števila svinj, proizvodnega ritma in kapacitet oddelkov v hlevih. Svetujemo odstavljanje ob sredah, saj se nato v ponedeljek buka večina svinj in jih lahko takrat osemenimo, večina prasitev pa bo v četrtek zvečer in v petek. Optimalen čas za oblikovanje skupin svinj je torej takoj po odstavitvi, nikakor pa ne med 2. in 5. tednom po odstavitvi zaradi ugnezdenja zarodkov, ki se prične 12 dan po osemenitvi in posredno manjših gnezd in abortusov. Tako je hierarhija vzpostavljena že pred pripustom. Arene so primerna rešitev za oblikovanje skupin. Z njihovo pomočjo sta interim obdobje in estrus krajša, pregonitev je manj, pujskov v gnezdu pa več.

Skupine oblikujemo po možnosti zvečer, pred mešanjem živali nakrmimo, nikoli ne dodajamo posameznih svinj oz. mladic v skupino, če vključujemo tudi mladice, jih naselimo dan pred starimi svinjami, zagotovimo dovolj krmilnih in napajalnih mest (po možnosti na vsaj dveh različnih lokacijah v areni, izogibamo se mešanju različnih genotipov svinj in mladic, areno obilno nasteljeno s slamo, omogočimo stik z merjascem, zagotovimo dovolj prostora (min. 7 m²/žival), primerno obliko in ovire, da se lahko podrejene živali umaknejo. Hierarhija med svinjami in mladici v skupini se v glavnem vzpostavi v prvih 48 urah, zato je povsem dovolj, če so svinje v areni 2-4 dni. Peti dan lahko svinje preselimo v individualna stojišča ali pa v skupinske kotce. Največ 6 tednov si svinje in mladice zapolnijo sovrstnice, zato ni smiselno živali dlje časa zadrževati na individualnih stojiščih.

Bivanje v areni je koristno tudi s stališča stimulacije estrusa in števila ovuliranih jajčec. Rejsko opravilo oblikovanje skupin sovпада s časom stimulacije estrusa. Bukanje pri svinjah in mladica se najpogosteje pojavi 4-5 dan po odstavitvi (75 %). Hkrati se skrajša tudi estrus. Gnezda pujskov

po pripustih na 5. dan so večja. S kontaktom z merjascem preko ograde po eni strani uspešneje oblikujemo skupine, po drugi strani pa stimuliramo estrus. Prve tri dni v areni opravljamo vasovanje z merjascem po 2 uri dnevno. Četrty dan svinje preselimo v oddelek pripustišče, kjer ugotavljamo bukanje, merjasec pa opravi le mimohod. Peti dan se bo 90 % svinj bukalo, ugotavljamo ga brez prisotnosti merjasca in privolitvenega refleksa. Tega bomo sprožili s pomočjo merjasca ob osemenitvi.

Uvedba proizvodnega ritma

Večina slovenskih prašičerejskih kmetij se poslužuje kontinuirane prireje. Posledično imajo težave pri oblikovanju skupin, pujski so neizenačeni, pitanje je manj uspešno itd. Uvedba proizvodnega ritma omogoča, da posamezna periodična rejska opravila (prasitev, odstavitev, kastracija, brušenje zob, krajšanje repkov, aplikacija železa) niso več dnevna, ampak eno- oz. večtedenska, ki si sledijo po nekem zaporedju. Je pomembno rejsko opravilo, ki ima številne prednosti za prašiče in oskrbovalce: lažje oblikovanje skupin (statičnih ali dinamičnih), večja gnezda, boljša uspešnost pripustov, enostavnejše naročanje semena merjascev, lažje krmljenje, boljša notranja biovarnost (all in all out, čiščenje in razkuževanje), manjša nevarnost bolezni in poškodb živali, ustrežnejši delovni pogoji za oskrbnike, udobnejše in manj stresno okolje za prašiče, manjše izgube pujskov, po starosti in masi izenačeni pujski, lažje prestavljanje pujskov, učinkovitejše krmljenje, večje skupine tekačev in posledično večje skupine bolj izenačenih pitancev, večja produktivnost (veliko del odpade na pripravo in zaključek del), lažja organizacija dela. Izbira proizvodnega ritma je odvisna od števila svinj v čredi, ureditve hlevov (predvsem števila kotcev), proizvodne usmeritve. S stališča manevrskega prostora je optimalni enotedenski ritem, a je težava v tem, da ga lahko izvajamo le čredah z vsaj 200 svinjami. Večini naših kmetij svetujemo uvedbo tritedenskega proizvodnega ritma, manjšim pa pet-tedenskega. Število pododdelkov (prasilišče, pripustišče, čakališče, vzrejališče in pitališče) je odvisno od izbire proizvodnega ritma in proizvodnih rezultatov, kapaciteta le-teh pa od števila prašičev. Upoštevati velja tudi sanitarni premor, kotce za bolne živali (2-5 % staleža), program obnove plemenske črede, izolatorij oz. karanteno za nabavljene živali, vzreja lastnega plemenskega materiala zahteva dodatne prostore itd.

Z vpeljavo proizvodnega ritma na naših kmetij bi lahko pomembno vplivali na proizvodne rezultate v naših rejah, hkrati pa bi tudi oskrbovalci lažje načrtovali svoj čas.

Viri:

1. **Spremljanje proizvodnosti prašičev, X. del.** Milena Kovač sod., Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, Enota za prašičerejo, 2017, s. 55-86
2. **Spremljanje proizvodnosti prašičev, IX. del.** Milena Kovač in sod., Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, Enota za prašičerejo, 2014, s. 41-48
3. **Spremljanje proizvodnosti prašičev.** Rejska kultura. Sašo Sever, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, Enota za prašičerejo, 2007, s. 31-37
4. **Human-animal relationship.** Stockmanship and housing in organic livestock systems. Proceedings of the Third NAHWOA Workshop, Clermont-Ferrand, 21-24 October 2000
5. **Stockmanship and farm animal welfare.** X Boivin, J Lensink, C Tallet in I Veissier URH-ACS, INRA de Theix, F-63122 St Genés Champanelle, France Institut Supérieur d'Agriculture, 41 Rue du Port, F-59046 Lille cedex, France. Abstract *Animal Welfare* 2003, 12:s. 479-492
6. Relationships among aggressiveness, fearfulness and response to humans in finisher pigs. Carly I. 'Malley, Kaitlin E. Wurtz, Juan P. Steibel, Ronald O. Bates, Catherine W. Ernst, Janice M. Siegford. *Applied Animal Behaviour Science*, Vol. 205, s. 194–201

7. **The importance of good stockmanship and its benefits for the animals.** Jeffrey Rushen in Anne Marie de Passillé, Pacific Agri-Food Research Center, Agri-Food Canada. Pre-print from: Temple Grandin (Ed.) Improving Animal Welfare: A Practical Approach. CAB International, Wallingford, UK. 2010, s. 50-63.
 8. **Klinična praksa pri predmetu boleznih in zdravstveno varstvo prašičev.** Jan Plut in Marina Štukelj, **Univerza v Ljubljani, Veterinarska fakulteta**, Učbenik za študente veterinarske medicine, 2015, s. 106-109
 9. **Stereotypic behavior in pregnant swine.** Jeffery William Dailey, 1995, s. 2-39
-

3. DOBRO POČUTJE PRAŠIČEV IN PRODUKTIVNOST

Rezultati plodnosti so se v rejah plemenskih svinj v zadnjih letih zelo spremenile (izboljšale). K temu so pripomogle tudi raziskave na področju fiziologije, prehrane, genetike, obnašanja živali, okolja in uhlevitve v zadnjih 40 letih so bile osnova razvoju zelo plodnih svinj, različnih dobrih praks ter razvoju tehnologij, ki so izboljšale mere plodnosti v plemenskih čredah (Kraeling in Webel, 2015).

Potrebno je poskrbeti za osnovne minimalne pogoje, ki jih morajo imeti rejne živali. Skrbnik živali mora poskrbeti za (povzeto po zakonu o zaščiti živali):

- bivališče, hrano, vodo in oskrbo na način, ki je glede na vrsto živali, pasmo, starost, stopnjo razvoja, prilagoditve in udomačitve primeren njenim fiziološkim in etološkim potrebam v skladu z ustaljenimi izkušnjami in znanstvenimi spoznanji;
- svobodo gibanja, primerno živali glede na njeno vrsto, pasmo, starost, stopnjo razvoja, prilagoditve in udomačitve, ki preprečuje nepotrebno trpljenje;
- dovolj prostora, glede na njene fiziološke in etološke potrebe v skladu z ustaljenimi izkušnjami in znanstvenimi spoznanji;
- svetlobo, toploto, vlažnost, kroženje zraka, zračenje, koncentracijo plinov, higieno in intenzivnost hrupa v prostoru, kjer je žival, ki ustreza njeni vrsti in stopnji razvoja, prilagoditvi in udomačitvi, fiziološkim in etološkim potrebam ter predpisanim higienskimi pogojem;
- ločeno uhlevitev nezdružljivih živali.

Prav tako mora skrbnik živali preprečevati napake v reji, ki povzročajo tehnopatije in motnje v obnašanju.

Dobre rezultate rejec doseže, če se živali dobro počutijo, le to pa se izrazi preko proizvodnih rezultatov (velikost gnezda, dnevni prirasti v laktaciji, vzreji in pitanju). Svinjam, tekačem in pitancem oziroma plemenskemu podmladku pa moramo zagotoviti primerno okolje (temperatura, površina, zagotovitev etoloških potreb). Ekonomski učinek nam še povečajo svinje, ki imajo čim več rojenih, odstavljenih pujskov na leto, veliko gnezd v življenjskem obdobju, saj se mladica amortizira šele po tretji zaporedni prasitvi (Stalder in sod., 2003).

Danska kot velesila v prašičereji dosega proizvodne rezultate, ki jih želimo slediti. V slovenski rejski program smo cilje sicer zapisali, vendar pa jim sledijo samo nekateri rejci.

Tabela 1: Doseženi rezultati plodnosti v danskih rejah
(<http://www.anas.it/documenti/DENMARKEPSA2018.PDF>)

Črede	Povprečje najboljših 5%	Povprečje 2016	Povprečje 2015
Odstavljenih pujskov na svinjo na leto	38,5	32,3	31,6
Živorojenih pujskov na gnezdo	18,1	16,3	15,9
Odsatvljenih pujskov na gnezdo	16,5	14,1	13,8
Teža ob odstavitvi (kg)	6,4	6,6	6,8
Izgube v laktaciji (%)	8,9	13,3	13,4
Delež prasitev (%)	92,8	88,6	88,1

Efektivna temperatura okolja

Efektivna temperatura okolja je skupen učinek določenega okolja na toplotno ravnovesje pri živali. To je temperatura, ki jo žival občuti. Je kombinacija temperature suhega zraka, relativne zračne vlage, gibanje zraka in izguba telesne toplote s sevanjem in kondukcijo. Na efektivno temperaturo vpliva tudi aktivnost. S kombinacijo vplivov dosežemo občutek znosne temperature. Če je temperatura okolja na primer previsoka, lahko z gibanjem zraka (prepihom) zmanjšamo toplotni stres. Pri nizkih temperaturah pa prepri poveča občutek in učinke mraza, zato je takrat neugoden. Efektivne temperature ne moremo meriti, približati se ji želimo s toplotnim indeksom in faktorjem hlajenja z vetrom. Je specifična za prašiče in človeka, kakor tudi za kategorije.

Zgornja kritična temperatura

Učinkovitost prašičev, vključno z učinkovitim izkoriščanjem krme, se maksimizira, če se živali zadržujejo v termonevtralni coni. Pri opisovanju okoljskih pogojev, na katere se žival dvigne, je pomembno, da se zavedamo, da na udobje prašičev vpliva več dejavnikov. "Učinkovita" okoljska temperatura je boljši ukrep kot temperatura zraka, saj upošteva relativno vlažnost, gibanje zraka (hitrost), tip in stanje talnih oblog, izolacijo stavbe, hlajenje izhlapevanja in uhlevitev prašičev. Prašiči različnih velikosti in starosti imajo različna toplotno nevtralna območja, saj imajo mlajši, manjši prašiči višje temperaturne zahteve in imajo termonevtralno območje drugačno. Za plemenske svinje je najprimernejše okolje do 25° C.

Pri visokih temperaturah se ješčnost zmanjšuje, pri nizkih temperaturah, pa živali potrebujejo več krme, saj mora telo povečati produkcijo toplote s presnovo, da vzdržuje normalno telesno temperaturo.

Optimalne temperature suhega zraka

Rejci največkrat uravnavajo temperaturo v hlevu po svojih občutjih (napaka), ne glede na potrebe prašičev, ki jih redijo. Prašiči potrebujejo določeno temperaturo zraka, da dosežejo temperaturno udobje in dobro prirejo. To lahko dosežemo z vrsto ukrepov, ki so najbolj odvisni od klimatskih razmer in dostopnosti nastilja (Kovač in Malovrh). Normalna telesna temperatura pri prašiču je 39° C, z razponom 38.7 do 40° C. Prašiči se najboljše počutijo pri temperaturi okolja med 18 in 20° C, vendar mlajše kategorije potrebujejo toplejše okolje kot starejše.

Tabela 2: Optimalne temperature suhega zraka

Kategorija	Optimalna temperatura (° C)
Presušene svinje	15 – 20
Doječe svinje	10 – 15
Sesni pujski	28 – 32

Odstavljeni pujski, tekači	25 – 28
Pitanci 20 – 60 kg	16 – 22
Pitanci 60 – 110 kg	15 - 18

Toplotno ugodje pujskov in plemenskih svinj

V prasilišču sta potrebni dve temperaturni območji; eno za novorojene pujske (32°C) in hladnejše za svinje v laktaciji. S povišano temperaturo v prostoru se zmanjšuje konzumacija krme in kot posledica tudi produkcija mleka (https://www.researchgate.net/figure/Effect-of-ambient-temperature-on-sow-performance-during-lactation-ME-intake_fig2_224911524).

Prasilišče je nekako najzahtevnejši oddelek v reji. V oddelku imamo najmlajše in najstarejše živali v reji. Tako je uravnavanje mikroklima tudi zahtevno. Novorojeni pujski potrebujejo temperaturo med 34° C ob rojstvu (do 27° C). Pujski imajo v začetku slabo razvit termo regulacijski sistem, zato slabo prenašajo mrz. Ko temperatura v prasilišču pade pod 16° C, se izgube pujskov hitro povečujejo. Pri temperaturi okolja pod 2° C, se pujski zelo hitro podhladijo svinje pa naj bi imele med 15 in 20° C. V primeru, da temperaturo v zaprtem gnezdu uravnava termostat, pa to pomeni še dodaten prihranek pri energiji

Starostna struktura črede

Mladice in prvesnice skupaj predstavljajo največji del plemenske črede (Carroll, 1999). V čredi bi jih naj bilo 17 %. Svinj v osmi in višji zaporedni pravitvi pa bi jih naj bilo samo še 4 %.

Mladice naj bi času vzreje priraščale od 600 g/dan do 700 g. Mladice, ki so priraščale do 700 g/dan, so imele v primerjavi z mladnicami, pri katerih je bil dnevni prirast nad 700 g/dan 0,5 pujska več v gnezdu in 0,9 pujska več kot tiste, ki so priraščale več kot 770 g/dan (Amaral in sod., 2010).

Pri odbiri mladice spremljamo starost, telesno maso, zunanost ter debelino hrbtne slanine, saj vsi naštetih dejavniki vplivajo na število rojenih pujskov (Roongsitthichai in Tummaruk, 2014).

Rast pujskov

Visoki prirasti pujskov v laktaciji so dobra popotnica za vzrejo in kasnejše pitanje. Pujski bi naj ob odstavitvi tehtali vsaj 7 kg (pri 28 dni dolgi laktaciji; tabela 1). Dnevni prirasti od rojstva do odstavitve bi naj bili 210 g/dan, do konca vzreje 440 g/dan in do konca pitanja 880 g/dan.

(<http://www.thepigsite.com/stockstds/18/daily-feed-intake/>).

Tabela 3: Ciljne vrednosti za rast pujskov od 7 do 25 kg telesne mase (Patience in sod., 1995)

Lastnost /	Dobro	Boljše	Najboljše
Dnevni prirast (g/dan)	460	520	585
Zaužiranje krme (g/dan)	740	780	820
Izkoriščanje krme	1,6	1,5	1,4
Izgube (umrljivost; %)	1,0	0,5	0,2

V tabeli 2 so predstavljene ciljne vrednosti za povprečne dnevne priraste in povprečno dnevno konzumacijo krme ter konverzijo in izgube, ki jih lahko dosežejo pujski od 7 do 25 kg telesne mase (Patience in sod.; 1995). Dobro pomeni pričakovane priraste do 460g/dan. Dnevni prirasti do 520 g/dan predstavljajo boljše, tretji nivo rej pa so reje kjer se dosežajo prirasti 585 g/dan ali več. To so reje, ki presegajo po rezultatih, kar dosega večina kmetijskih gospodarstev. V tabeli 4 so predstavljeni dnevni prirasti, ki jih v vzreji dosežajo danski rejci in 25 % najboljših rej na Danskem.

Tabela 4: Učinkovitost danskih rej v vzreji od odstavitve do 30 kg (povzeto <http://www.anas.it/documenti/DENMARKEPSA2018.PDF>)

	Povprečje rej	Najboljših 25 %
Konverzija krme	1,89	1,76
Izgube v vzreji	2.8	3.1
Povprečen dnevni prirast 7-30 kg/dan	445	486

V tabeli 5 so predstavljeni rezultati vzreje in pitanja v rejah na Danskem. Izgube v vzreji se gibljejo med 2,8 in 3,1 % v vzreji in 2,7 do 3,3 % v pitanju. Povprečni prirasti v vzreji so 445 g/ dan in v najboljših rejah 486 g/dan. Dnevni prirasi v pitanju pa so v povprečju 951 g/dan in 1 kg/dan v najboljših rejah.

Tabela 5: Učinkovitost danskih rej v vzreji od 30 do 110 kg (povzeto <http://www.anas.it/documenti/DENMARKEPSA2018.PDF>)

	Povprečje rej	Najboljših 25 %
Dnevni prirast (g)	951	1002
Konverzija krme (kg)	2.81	2.68
Povprečje toplih polovic (kg)	85.1	85.5
Povprečna živa teža (kg)	114.4	112.0
Povprečen delež mesa (%)	60.6	60.8
Izgube (%)	3.3.	2.7

Uporaba antibiotikov v krmi za odstavljenе pujske

Antibiotikov se v intenzivni reji prašičev v preventivne namene ne sme uporabljati, predvideva se, da je bila preventivna uporaba eden izmed vzrokov odpornosti na antibiotike. Diana in sode. (2017) so proučevali ali odsotnost antibiotikov v krmi vpliva na kazalnike zdravja in dobro počutje pujskov v vzreji. V raziskavi, ki so jo opravili, so pujski, ki so dobivali krmo brez dodanih antibiotikov imeli boljše povprečne dnevne priraste (743,7g/dan), vendar je bila konverzija nekoliko slabša 1,52 (1,48 pri antibiotikih v krmi) (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/28982114>).

Vpliv bivalnih pogojev, higijene in predvsem prehrane na dobrobit odstavljenih pujskov

Biovarnost in higiena sta pomembna za ohranjanje visokih standardov dobrega počutja živali. Higiena je na prvem mestu pri preprečevanju bolezni v reji. Rejec pa mora tudi izvajati redno deratizacijo, (<http://www.thepigsite.com/pighealth/article/159/hygiene/>, http://www.oxfordsandyblackpigs.org.uk/pig_hygiene_and_welfare.htm)

Odstavljeni pujski v fazi odstavitve so v najbolj občutljivem obdobju razvoja in rasti zaradi stresa ločitve od svinje s prekinitvijo sesanja, spremembe prehrane in praviloma tudi spremembe prostora. Osnova je nuditi ustrezne pogoje v prvih dneh po odstavitvi. Ob odstavitvi so zahteve pujskov po temperaturi med 24 –28 °C, kar lahko zagotovimo z ustrezno oblikovanimi boksi za vzrejo s pokritim delo, da ohranjamo temperaturo na območju ležalnega dela. Toplotno izolirana talna površina, ki nudi ugodno počutje ležanja in dodatno ogrevanje. Prisotnost nastilja v tej fazi se ugodno odraža na počutju pujskov. Za pujske v času vzreje do 30 kg žive teže moramo zagotoviti v boku 0,3 m² / pujska. Poleg talne površine je pomembno, da je zagotovljeno tudi dovolj zračne prostornine v hlevu. Okvirna norma je 1 m³ na pujska v času vzreje. Pri hlevih z zunanjo klimo je doseganje tega pogoja lažje. Počutje pujskov je povezano s kvaliteto zračenja hleva. Odstranjevati moramo nevarne pline (amonijak, CO₂, H₂S). Pri tem moramo paziti, da s prezračevanjem ne ustvarjamo preprih v hlevih, hitrost gibanja do 0,1m/s. Preprih ustvarja slabe pogoje počutja in posledično tudi večja možnost padca odpornosti in pojav bolezni.

Vzdrževanje čistoče

Vzdrževanje čistoče bistveno zmanjšuje izgube pujskov. Postopek pred naselitvijo v vzrejni boks (**čiščenje, sušenje, razkuževanje**) Postopek čiščenja vzrejnih boksov mora biti izveden pravilno in temeljito. Po čiščenju moramo površine dovolj dobro osušiti in šele nato razkužiti. Razkuževanje moramo izvajati redno in učinkovito v skladu z navodili, ki so priloga k razkužilnemu preparatu. V času same vzreje pa moramo vzdrževati higienske pogoje in zagotavljati suha ležišča.

Optimalna prehrana in oskrba z vodo

Pujski so glede prehrane zelo zahtevni glede kvalitete krme. Občutljivi so na hitre spremembe hrane posebej ob odstavitvi. V krmilu za pujske mora biti dovolj vlaknine okrog 6 %, kar preprečuje pogosto pojavljanje drisk. Pujskom moramo prve dni po odstavitvi krmo količinsko omejiti in omogočiti vsem dostop do krme. Priporočljiva so dolga koritca, da lahko vsi pujski hkrati pridejo do krme. Potrebe po vodi pri 5 tednov starih pujskov do 0,9 l/dan in pri 10 tednov starih pujskih 1.4 l/dan). Pretok vode v napajalnikih za odstavljene pujske 0.5 - 0.8 l/minuto.

Tabela 6 : Rast, zauživanje vode od odstavitve do zakola (Carr, 1998)

Starost (tedni)	(dni/)	TM (kg)	ZV (l/dan)
4	28	7,0	0,9
6	42	12,5	1,9
8	56	21,3	2,5
10	70	30,5	3,0
12	84	40,5	3,6
14	98	51,5	4,2
16	112	65,0	4,8
18	126	80,0	5,5
20	140	95,0	6,0
22	154	110,0	6,6

TM – telesna masa, ZV – zauživanje vode

Viri

- Amaral Filha W., Bernardi M., Wentz I., Bortolozzo F. 2010. Reproductive performance of gilts according to growth rate and backfat thickness at mating. *Animal Reproduction Science*, 121: 139-144
- Carr J. 1998. *Garth Pig Stockmanship Standards*.
<http://www.thepigsite.com/stockstds/17/growth-rate> (3.9.2018)
- Carroll C. 1999. Sow culling and parity profiles. V: *Proceedings of the Pig Farmers' Conferences*, Teagasc 18. - 20. okt. 1999. Lexington, Longford: 35-41
- Kraeling R.R., Webel S.K. 2015. Current strategies for reproductive management of gilts and sows in North America. *Journal of Animal Science and Biotechnology*, 6: 1-14
- Roongsitthichai A., Tummaruk P. 2014. Importance of backfat thickness to reproductive performance in female pigs. *Thai Journal of Veterinary Medicine*, 44: 171-178
- Stalder K.J., Lacy R.C., Cross T.L., Conatser G.E. 2003. Financial impact of average parity of culled females in a breed-to-wean swine operation using replacement gilt net present value analysis. 2003. *Journal of Swine Health and Production*, 11: 69-74
- Zakon o zaščiti živali (uradno prečiščeno besedilo) (Uradni list RS, št. 43/07) (<http://www.anas.it/documenti/DENMARKEPSA2018.PDF>)15.11.2018
- Factors for improving reproductive performance of sows and herd productivity in commercial breeding herds (<https://porcinehealthmanagement.biomedcentral.com/articles/10.1186/s40813-016-0049-7>)

4. VZPOSTAVITEV IN VZDRŽEVANJE ZDRAVSTVENEGA STANJA V PLEMENSKI ČREDI TER PRI TEKAČIH IN PITANCIH (preprečevanje vnosa bolezni in pojava zdravstvenih težav – biovarnostni ukrepi)

Vsi prašičerejci smo del proizvodne verige v prašičereji in ta veriga je tako močna kot je najšibkejši člen. Na današnjem trgu obstaja vedno večja zaskrbljenost glede varnosti hrane in posledično potrošnikov, pri čemer je vse več zanimanja od kod prihaja hrana in kako je proizvedena? Namen ukrepa dobrobiti prašičev je njihovo dobro zdravstveno stanje. Le-to vpliva na prirejo in na kakovost mesa ter posledično na varnost naše hrane. Z vstopom Slovenije v EU so se meje naše države odprle za uvoz živali. Uvoznikom ni več treba predložiti spričeval o zdravstvenem stanju prašičev in karantene niso več zakonsko obvezne. Tako se v Slovenijo prosto širijo različne kužne bolezni. Do leta 2004 smo izvajali monitoring različnih bolezni v okviru letne Odredbe, sedaj pa spremljamo samo stanji klasične prašičje kuge in bolezni Aujeszkega. Zaradi nekontroliranega uvoza tako prašičev kot semena smo v državo vnesli različne bolezni, ki so močno vplivale na gospodarnost prireje. Stalež prašičev v Sloveniji se je drastično nižal in se še niža. Samooskrba s prašičjim mesom je že nižja od 30 %. Eden izmed razlogov za padec je bilo prav slabo zdravstveno stanje naših prašičev in pojav številnih ekonomsko pomembnih bolezni zaradi neizvajanja osnovnih biovarnostnih ukrepov. Nadzor bolezni s pomočjo biovarnostnih ukrepov je ena izmed najbolj zahtevnih področij za proizvajalce in veterinarje. Gre za abecedo v živinoreji, ki pomeni pravila, postopke in protokole, ki jih moramo osvojiti in vzdrževati. Zavedati se moramo velikega tveganja možnosti vnosa bolezni. Biovarnostni ukrepi so nujni tako pri kontroli bolezni, kot tudi za uspešno eliminacijo bolezni. Nezaostni ukrepi vodijo do izbruha bolezni z velikimi gospodarskimi posledicami!

1. BOLEZNI PRAŠIČEV IN UKREPI

Bolezni prašičev delimo na različne načine. Prvi je na podlagi Pravilnika o boleznih, kjer so bolezni razvrščene v skladu s kodeksom Mednarodne organizacije za zdravje živali (OIE). Na podlagi razvrstitve bolezni se izvajajo določeni ukrepi, prav tako pa je s tem določeno, ali se rejcu povrnejo stroški, ki so nastali zaradi izbruha bolezni. Drug način je razdelitev bolezni na posebno nevarne kužne bolezni, na ekonomsko pomembne bolezni in na zoonoze.

Kar se tiče preventive pri ekonomsko pomembnih boleznih smo opazili slabost, da naši rejci pomanjkljivo vodijo evidence o plodnosti plemenskih prašičev in samo peščica jih vodi evidence tudi o vzreji in pitanju. Težava zaradi pomanjkljivih evidenc je v tem, da rejci težje prepoznajo, kdaj so se pojavile ekonomsko pomembne bolezni in koliko škode povzročijo. To velja tako za tiste s plemensko čredo kot tiste z vzrejo tekačev in pitanjem. Natančno vodenje evidenc o prireji pomeni odličen in bistven vpogled v zdravstveno stanje reje in je pomemben vir informacij za pripravo učinkovitih preventivnih ali sanacijskih programov. Če bi bile evidence dobre, bi hitreje in lažje prepoznali širjenje določenih bolezni, lahko bi tudi finančno ovrednotili škodo. Po subjektivni presoji vidnega v naših rejah sklepamo, da je škoda v naših rejah precej večja. To pripisujemo dejstvu, da si rejci zatiskajo oči pred problemi, so brez programa in včasih programa ne izvajajo dosledno.

Zdravstveno stanje naših rej prašičev ni dovolj dobro poznano, saj smo ukinili večino monitoringov bolezni v okviru letne Odredbe. Rejci se redko odločajo za ugotavljanje povzročiteljev bolezni v reji in zato je zdravljenje navadno simptomatsko. Naše reje nimajo nekega statusa, da so proste določenih bolezni. V Evropi trenutno največjo grožnjo predstavlja Afriška prašičja kuga, ki se vztrajno širi proti centralni Evropi. Nazadnje so jo potrdili že v Belgiji, še prej na Madžarskem. Afriška prašičja kuga spada med posebno nevarne kužne bolezni. V Sloveniji so v letu 2018 dokazali virus bolezni Aujeszkeja in sicer pri dveh poginulih psih. Tudi to je lahko zaskrbljujoče.

Še vedno pa ostaja PRRS bolezen največjega ekonomskega pomena. V Sloveniji je bil leta 2010 in 2011 izveden monitoring, s katerim smo dokazali približno 48 % prevalenco. V Sloveniji se samo posamezne reje odločajo za ukrepanje zoper PRRS, saj večinoma zaradi pomanjkljivega poznavanja produktivnosti prašičev rejci ne prepoznajo enormnih izgub, ki jih povzroča ta bolezen. Bolezni vplivajo tako na počutje živali, na produktivnost živali, na varnost hrane in ne nazadnje vplivajo na počutje rejca - ekonomiko reje. Ker je zdravljenje prašičev v primerjavi z vrednostjo živali drago, je bistveno izvajanje preventivnih ukrepov, da bolezni ne vnesemo v rejo.

2. BIOVARNOSTNI UKREPI

Ukrepi za biološko varnost zajemajo zunanje in notranje ukrepe. Med zunanje ukrepe štejemo tisti del ukrepov s katerim je kmetija v stiku z zunanjim svetom in poskuša preprečiti povzročiteljem bolezni vstop ali izstop iz kmetije. Za notranje ukrepe biološke varnosti štejemo ukrepe za preprečevanje širjenja bolezni znotraj kmetije. Namen biološke varnosti je zmanjšati infekcijski pritisk na kmetiji. Zaradi tega je imunski sistem močnejši kar pomeni manj možnosti za izbruh bolezni. To prinaša številne prednosti: varna hrana (npr. Salmonella), ni zoonoz, dobro počutje živali, proizvodni parametri so visoki, ker so prašiči zdravi je manjša poraba zdravil, manj obolevnosti in manj smrtnosti. Ekonomika kmetije je ugodna.

2.1 Zunanji biovarnostni ukrepi

S preventivnimi ukrepi pričnemo že v fazi načrtovanja gradnje hlevov. Lokacija objekta je pomembna z vidika možnosti vnosa bolezni (Actinobacillus, Mycoplasma hyopneumonie, APK, KPK, PRRS), ki se lahko prenesejo na različne načine zaradi pretirane gostote naselitve. Prav tako je pomembno pri lokaciji upoštevanje prometnih cest v bližini kjer poteka tranzit s prašiči in nastanitev drugih domačih živali. Gradnja hlevov mora biti stroškovno upravičena in z oddelki za posamezne starostne skupine prašičev. Ob gradnji poskrbimo tudi za to, da so prehodi med oddelki smiselno urejeni tako, da omogočajo izvajanje rejskih del v določeni smeri: od mlajših k starejšim kategorijam. Tako zmanjšamo možnost širjenja ali kroženja bolezni od starejših na mlajše kategorije. Ločeno od običajnih hlevov uredimo hlev za izolacijo, karantenski hlev in nakladalno-razkladalno rampo.

Biovarnost se začne z nakupom prašičev. Poznati moramo zdravstveno stanje svoje črede, kar pomeni, da moramo vedeti, katerih bolezni je naša reja prosta. Naslednji korak je, da poiščemo prodajalca, ki nam lahko zagotovi, da so njegovi prašiči prosti določenih bolezni. Večje kot je število živali pripeljanih na kmetijo, večje je tveganje, zato mora prodajalec predložiti pisno potrdilo, da so njegovi prašiči prosti določenih bolezni. Nakup prašičev bi bil bistveno lažji, če bi naše reje imele javno dostopne zdravstvene statuse čred. Zdravstveni statusi bi morali vplivati tudi na ceno prašiča, kar je praksa v tujini. V tujini imajo rejci interes, da so njihove reje v skupini z najvišjim statusom, saj zdravi prašiči bistveno bolje priraščajo, rejec z njimi nima stroškov zdravljenj in zanje iztrži bistveno višjo ceno. Žival ali živali, ki kupujemo morajo biti zdrave, z

odličnimi plemenskimi vrednostmi, primernegea exteriera in v dobri kondiciji. Postopki za nakup prašičev naj se ne bi razlikovali glede na dejstvo, ali kupujemo prašiče po izvoru v Sloveniji ali pa so iz tujine. Do prodajalcev iz tujine moramo imeti enake kriterije. Po nakupu plemenskega podmladka, negativnih na prisotnost protiteles in antigena, jih kljub zdravstvenemu spričevalu nikoli ne naselimo direktno v rejo oz. na farmo (tekače lahko, če je sistem «vse noter/vse ven»). Živali ne kupujemo na avkcijah in sejmih. Obvezne karantene so bile sicer ukinjene, to pa ne pomeni, da jih ni potrebno izvajati. Če želimo ohraniti dobro zdravstveno stanje naše črede, je nujno izvajanje karantene. Dokazano je namreč, da je najpogostejši prenos bolezni z živimi prašiči. V roku 48 ur po naselitvi prašičev v karantenski objekt jim je treba odvzeti kri ali izvesti kak drug pregled (TBC). Postopek ponovimo tik pred zaključkom karantene. Prvi odzem naredimo zato, da imamo dokazilo, ali so prodajalčeve živali proste bolezni, drugi pa zato, da se prepričamo, da prašiči niso bili v inkubaciji in da so zdravi, kar je pogoj za prestavitev v našo rejo oz. farmo. V primeru, da dobimo pozitivni rezultat, pa lahko od prodajalca zahtevamo povrnitev kupnine. Priporočljivo je, da je karantenski objekt na drugi lokaciji kot naša reja, če to ni možno, mora ta biti oddaljen vsaj 120 m od naše reje. Če nimamo na voljo delavca, ki bi oskrboval samo prašiče v karanteni, moramo najprej oskrbeti svoje prašiče in šele na to po preoblačenju in preobnavanju oskrbeti prašiče v karantenskem objektu. Po izvedeni karanteni sledi privajanje na mikroklimo kmetije. V tem času lahko opravimo različna cepljenja proti boleznim, ki so prisotne v naši reji, prav tako kupljene živali preko blata (iztrebkov) naših živali navajamo na nove razmere, ki vladajo v našem hlevu. Najboljše je, če nakup plemenskega podmladka izvedemo tri mesece pred rabo, saj 1 mesec, še bolje 6 tednov traja karantena (PRRS in cirkoviroza), vsaj dva meseca pa prašiči potrebujejo, da se prekužijo. Tudi pri pitancih je pomembno, da živali izvirajo iz ene same reje in da se vračamo k istemu dobavitelju, čigar zdravstveno stanje prašičev dobro poznamo. Mešanje prašičev v skupine je stresno samo po sebi, če pa živali dobimo iz različnih rej, se medsebojno okužijo z različnimi patogenimi mikrobi, kar močno poslabša zdravstveno stanje reje. Podobno kot pri nakupu prašičev velja pri nakupu semena. Vedno kupujemo preverjeno negativno seme iz registriranih o semenjevalnih središč, za katera vemo, da so prosta določenih bolezni. Semena ne kupujemo pri drugih rejcih ali na črnem trgu.

Problem predstavljajo transportna vozila, ki pripeljejo na kmetijo ali še hujše če vozijo iz ene kmetije na drugo in lahko širijo bolezni. Čisti in razkuženi tovornjaki igrajo pomembno vlogo pri biološki varnosti. Ne smemo dovoliti, da nam na dvorišče prihaja tovornjak z že naloženimi živalmi! Če je to neizogibno, se mora najprej nakladati na kmetijah z višjim zdravstvenim statusom. Ob vstopu na dvorišče je pomembno zagotavljanje dezbariere za vozila. Še boljši način je nakladalna rampa izven našega dvorišča in ograje. Voznik mora nositi zaščitno obleko in škornje (na vsaki kmetiji drugo), prav tako mu ne smemo dovoliti vstopa v hleve. Nakladalni objekt moramo po vsakem natovarjanju umiti in razkužiti. Po nakladanju ali čiščenju nakladalne rampe je priporočljivo, da tisti dan ne vstopamo več v hleve. V državah, kjer je visok standard glede biološke varnosti si je obvezno pred vstopom in izstopom iz hleva še umiti in razkužiti roke z alkoholom (etanol). To je pomembno zaradi morebitnega vnosa bolezni oziroma ob izstopu zaradi zoonoz, ki se jih od prašičev lahko nalezimo. Še korak več je, če imamo garderobe in tuš, kjer se lahko obiskovalci stuširajo in preoblečejo v obleko, ki jo dobijo na kmetiji ali farmi. O obiskih vodimo evidenco (sledenje, v primeru izbruha bolezni).

Pod zunanje biovarnostne ukrepe spada tudi prepoved vstopa nezaposlenim in omejevanje obiskov. Obiskovalci naj ne bodo v stiku s prašiči 48 ur pred prihodom na drugo farmo. Če pa se temu nikakor ne moremo ogniti, se morajo zaposleni in obiskovalci preobleči v oblačila in obuti obutev, ki je hranjena na kmetiji. Predvsem obutev in roke predstavljata največji potencial za

vnos povzročitelja. Še bolje pa bi bilo, da bi se pred preoblačenjem in preobuvanjem še stuširali. Za izvajanje zunanje biovarnosti ni izgovorov. Izvajati jih morajo tudi rejci sami, ko vstopajo v rejo. Enak režim vstopa velja za veterinarje, inšpekcijske ali zootehniške službe, saj patogene mikrobe lahko prenesemo v rejo na obleki in obutvi. Prav tako moramo preprečiti promet na dvorišču, saj se povzročitelji bolezni prenašajo s transportnimi sredstvi kot tudi po zraku. Promet na dvorišču lahko preprečimo s postavitvijo ograje okoli reje. Trupla (kadavri) so vir kužnega materiala saj pogosto poginejo zaradi bolezni. Priporočamo, da se trupla čimprej odstranijo iz hleva in se shranijo na dobro izolirano mesto kjer ni možnosti dostopa drugih domačih živali, ki bi lahko vektor širile naprej. Po odvozu kadavra je priporočljivo mesto očistiti in razkužiti. Če obstaja možnost kadavre odlagamo izven dvorišča ali čim dlje od hlevov predvsem zaradi vozila, ki pobira kadavre. To vozilo je zaradi narave dela potencialni vir okužbe.

2.2 Notranji biovarnostni ukrepi

Za ohranjanje dobrega zdravstvenega stanja reje je osnovni pogoj notranje biovarnosti ločevanje kategorij prašičev po oddelkih in vrstni red opravljanja vsakodnevnih in periodičnih opravil. Samo tako lahko preprečimo širjenje patogenih mikrobov med različnimi kategorijami prašičev. V svetu so zato vse bolj uveljavljene farme, ki imajo različne kategorije prašičev na različnih lokacijah oz. imajo ločene proizvodne faze. Na takšnih farmah je bistveno lažje ohranjati dobro zdravstveno stanje, po drugi strani pa je tudi izkoreninjenje bolezni hitrejše in preprostejše. Ločitev kategorij po oddelkih ali celo lokacijah nam omogoča izvajanje drugega bistvenega biovarnostnega ukrepa, to je »vse noter/vse ven«. Ta biovarnostni ukrep je lažje izvedljiv le ob uvedbi sinhronizacij odstavitvev. S sinhronizacijo si bomo bistveno olajšali delo, saj opravi, kot so preseljevanje živali, pripuščanje, naslednje prasitve in odstavitve potekajo po točno določenih urnikih in ta opravila tako postanejo periodična. Z uvedbo proizvodnega ritma tako posamezno rejsko opravilo (pripust, prasitev in odstavitvev) ni več vsakodnevno opravilo. Posledica tega je, da bo več svinj hkrati prasilo, večje in bolj izenačene bodo skupine tekačev v vzreji in pitanju, pododdelke bo možno naseljevati po metodi vse noter/vse ven, kar bo omogočalo kakovostno čiščenje in razkuževanje oddelkov. Če oddelki niso dobro očiščeni in razkuženi, predstavljajo vir okužbe za novo naseljene prašiče in tako se patogeni mikrobi ohranjajo v reji. Ukrepi pri plemenski čredi so bolj kompleksni in vnos v čredo zahtevnejši, saj se generacije prepletajo. Pri pitancih izvajamo sistema »vse noter/vse ven«. V večjih rejah polnimo tako vsaj posamezne oddelke. Pri izvajanju notranje biovarnosti ne smemo pozabiti na dezinfekcijske bariere, ki naj bodo nameščene pred vhodom v posamezni objekt, raztopina v teh barrierah se mora menjavati na 2- 3 dni. Paziti moramo tudi na redno deratizacijo in dezinsekcijo, saj so tako glodalci kot tudi insekti mehanični vektorji prenosa različnih patogenih mikrobov. Notranja biovarnost pomeni tudi umivanje in razkuževanje rok in obutve ter higiena pripomočkov, ki se uporabljajo v reji.

3. PREVENTIVNO ZDRAVSTVENO VARSTVO

Med preventivo uvrščamo tudi vsa zaščitna cepljenja. Priprava preventivnega programa cepljenj je naloga hišnega veterinarja. Navadno rejci enačijo veterinarje z visokimi izdatki, zato se prepozno odločajo za ukrepanje oz. klic veterinarja. Realnost je takšna, da cena storitev veterinarja velikokrat preseže vrednost prašiča. Da bi se temu izognili, je najbolje skleniti z veterinarjem mesečno ali letno pogodbo. Preventiva je boljša in cenejša od kurative, zato je za rejce prašičev esencialnega pomena sklenjena pogodba s t.i. hišnim veterinarjem. V trenutku, ko se vzpostavi pogodba se medsebojni odnos spremeni (strokovne usluge postanejo zastonj, rejec nima zadržkov za vsako informacijo ali nasvet poklicati veterinarja, strošek predstavlja le pavšal in morebitna potrošnja zdravil). Vse bazira na preventivi. Veterinarji, ki so specializirani za

zdravstveno varstvo prašičev, želijo živeti od zdravih živali in ne od bolnih. Zato je ključnega pomena sestaviti dober program cepljenj in drugih preventivnih ukrepov. Pogodba se lahko sklene glede na velikost reje, glede na število plemenskih prašičev, lahko pa glede na plemensko svinjo in število pujskov do 25 kg, vse to pa za določeno obdobje. V takšni pogodbi je navadno zajeto neomejeno število klicev veterinarja in določeno število obiskov, ki vključuje pregled reje in svetovanje. Dodatni strošek je nakup zdravih in cepiva. Strategija danskih veterinarjev je prav tako živeti od zdravih prašičev, tako veterinarji nudijo podobne pogodbe kot naši. Drugače pa je pri nemških veterinarjih, kjer predstavlja 70 % njihovega prihodka marža na zdravila. Na Danskem že leta izvajajo elektronsko spremljanje porabe antibiotikov na farmah, kar so javno dostopni podatki. Farma, v kateri pride do prekomerne uporabe antibiotikov, mora izvesti določene ukrepe. V primeru, da se poraba antibiotikov ne zmanjša, uvrstijo farmo v nižji zdravstveni status.

BOLEZNI KI NAM GROZIJO:

Bolezen Aujeszkega

Uprava za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin je novembra 2018 podala informacijo o pozitivnem rezultatu preiskave na prisotnost virusa, ki povzroča bolezen Aujeszkega. Prisotnost virusa je bila potrjena pri dveh lovskih psih, ki sta bila udeležena pri lovu na divje prašiče in sta prišla v stik z enim od ustreljenih prašičev na območju Območnega urada Uprave Koper. Eden od psov je poginil, drugi pa je bil po pojavu kliničnih znakov evtanaziran.

Za človeka bolezen ni nevarna.

Bolezen Aujeszkega spada med obvezno prijavljive bolezni, za katere velja, da je ob sumu treba takoj poskrbeti, da se bolezen potrdi oziroma da se sum ovrže. Ob sumu se opravijo potrebne klinične in laboratorijske preiskave.

Bolezen Aujeszkega (BA) ali pseudorabies povzroča *herpesvirus* tipa 1. Za okužbo s tem virusom lahko poleg prašičev zbolijo tudi prežvekovalci, glodavci in mesojedi, ki za razliko od prašiča praviloma poginejo.

Virus se pri prašičih izloča z nosnim izcedkom, slino, spermo, vaginalnim izcedkom, mlekom, iztrebki in občasno z urinom. Živali se okužijo, če pridejo v stik s prašičem, ki virus izloča, oziroma z materialom, ki je kontaminiran z virusom. Ker se virus nahaja tudi v mesu okuženih prašičev, se lahko prostoživeče mesojede živali okužijo z uživanjem mesa okuženega divjega prašiča, kar velja tudi za pse in mačke. Lovski psi se lahko okužijo že med lovom, če pridejo v stik z obolelim divjim prašičem.

Bolezen ima velik vpliv na rejo domačih prašičev, saj so v primeru potrditve bolezni pri domačih prašičih prepovedani premiki in trgovanje s prašiči in njihovimi proizvodi. Od leta 2010 ima Slovenija priznan status države, uradno proste bolezni Aujeszkega pri domačih prašičih. Na podlagi tega statusa ima priznana dodatna jamstva pri trgovanju s prašiči, kar pomeni, da morajo prašiči, ki prihajajo iz držav članic z nižjim statusom (ali brez statusa) izpolnjevati dodatne pogoje glede te bolezni. Za ohranjanje statusa države, uradno proste BA, se v skladu s programom Uprave, na podlagi letne odredbe, opravijo preiskave krvi in organov odstreljenih divjih prašičev in preiskave krvi domačih prašičev.

Situacija glede BA pri divjih prašičih ne vpliva na status države. Vendar pa moramo striktno izvajati ukrepe za preprečevanje morebitnega prenosa bolezni s populacije divjih prašičev na domače prašiče.

V zvezi s tem bi radi poudaril, da je zelo pomembno, da imetniki psov upoštevajo, da morajo imeti svoje ljubljence na javnih mestih na povodcu.

Prav tako je upoštevanje biovarnostnih ukrepov ključnega pomena za preprečevanje prenosa bolezni z divjih prašičev na domače.

<http://www.thepigsite.com/diseaseinfo/11/aujeszkys-disease-ad/>

http://www.uvhvvr.gov.si/delovna_podrocja/zdravje_zivali/bolezni/bolezen_aujeszkega/

AFRIŠKA PRAŠIČJA KUGA

Afriška prašičja kuga (APK) je nalezljiva virusna bolezen domačih in divjih prašičev, za katero ni cepiva. Za bolezen so značilne velike izgube, predvsem zaradi omejitev trgovanja in izvoza v tretje države. Klinični znaki niso specifični, vendar pa lahko na podlagi pogina med prašiči vseh kategorij posumimo na APK. Bolezen je podobna klasični prašičji kugi (KPK). Lahko se pojavijo naslednji klinični znaki: nenaden pogin, brez očitnih znakov, povišana telesna temperatura (40,5 – 42°C), rdečina po koži – vršički ušes, repa, spodnjih delov okončin, deli prsi in trebuha, zmanjšan apetit, apatičnost, cianoza, motnje v koordinaciji, ki se pojavijo v 24 – 48 urah pred poginom, bruhanje, driska (včasih krvava) in izcedek iz oči, pogin v 6 – 13 dneh, včasih v 20 dneh, abortusi in smrtnost (lahko do 100%). Pri divjih prašičih se bolezen kaže kot nenaden pogin večjega števila živali na določenem območju. Zaradi pojava APK se lahko populacije divjih prašičev na okuženih območjih znatno zmanjšajo ali celo izginejo.

Bolezen najpogosteje vnesejo na nova, neokužena območja, okuženi divji prašiči. Za prenos bolezni na daljše razdalje pa je po navadi kriv človek s svojim ravnanjem (odmetavanje ostankov hrane, ki vsebujejo meso okuženih živali). Ko je bolezen prisotna, se širi predvsem z neposrednim stikom zdravih domačih ali divjih prašičev z okuženimi (mrtvimi ali bolnimi) domačimi ali divjimi prašiči. Zaradi pojava APK se populacije divjih prašičev znatno zmanjšajo ali celo izginejo. Za APK je značilna visoka smrtnost, tudi do 100%. Pri širjenju bolezni imajo pomembno vlogo tudi ljudje, ki s svojim ravnanjem omogočajo prenos bolezni na neokužene domače ali divje prašiče: (nezadostno čiščenje in razkuževanje po stiku z okuženimi živalmi, trupla poginulih okuženih živali in vsem, kar je lahko prišlo v stik z virusom (npr. obutev, oblačila, vozila, druga oprema, krmljenje prašičev s pomijami - ostanki hrane, ki vsebujejo meso ali mesne izdelke okuženih živali). Bolezen ni nevarna za ljudi. APK ima velik ekonomski pomen, saj škode, ki nastanejo zaradi pojava APK, prizadenejo predvsem prašičerejo in gospodarstvo (virus povzroča pogine prašičev, gospodarske izgube kmetov zaradi omejitev mednarodne trgovine z živalmi in mesom, gospodarske izgube za lovce) Zaradi APK se populacije divjih prašičev znatno zmanjšajo ali celo izginejo, – omejitev ali popolna prepoved lova na nekaterih okuženih območjih (vključno z zbiranjem trupel in trofej).

PREPREČEVANJE BOLEZNI: Pri preprečevanju bolezni imajo lovci zelo pomembno vlogo, saj s svojim ravnanjem v veliki meri vplivajo na širjenje bolezni med divjimi prašiči – širjenje lahko omejijo ali pa pospešijo. Evropska unija in pristojni organi v okuženih državah članicah izvajajo številne ukrepe za nadzor in izkoreninjenje bolezni, vendar je pri tem ključnega pomena dobro sodelovanje z lovci (in njihovimi združenji) ter s kmeti (in njihovimi združenji). Lovci spremljajo zdravstveno stanje v populacijah divjih živali in imajo ključno vlogo pri varovanju zdravja živali, vključno z domačimi živalmi. Če opazite nenavadno vedenje divjega prašiča ali če najdete mrtvega divjega prašiča, pomislite na možnost okužbe z APK in o tem takoj obvestite Upravo za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin (UVHVVR) ali Center za obveščanje na tel. št. 112.

Za prašičerejce pa je na prvem biovarnost in še enkrat biovarnost.

<http://www.afriskaprasicjakuga.si>

[/http://www.uvhvvr.gov.si/si/delovna_podrocja/zdravje_zivali/bolezni/afriska_prasicja_kuga/](http://www.uvhvvr.gov.si/si/delovna_podrocja/zdravje_zivali/bolezni/afriska_prasicja_kuga/)

https://www.verbrauchergesundheit.gv.at/tiere/krankheiten/asp_allg.html

EKONOMSKO POMEMBNE BOLEZNI:

Rokovanje z ekonomsko pomembnimi boleznimi:

PRRS Prašičji reprodukcijski in respiratorni sindrom (PRRS) je bolezen, ki je zelo razširjena po svetu v skoraj vseh prašičerejskih deželah. PRRS vpliva na dobrobit prašičev in na ekonomske parametre. Virus PRRS se prenaša s slino, nosnim sekretom, urinom, semenom in fecesom, možna je tudi transplacentarna infekcija. Obstajajo različni sevi virusa; ki se delijo na ameriške in evropske, znotraj teh skupin pa se pojavljajo še drugi sevi, ki se razlikujejo po virulentnosti. Malo virulentni sevi povzročajo subklinične spremembe, medtem ko zelo virulentni sevi povzročajo zelo hude klinične znake. Bolezen pri svinjah navadno spoznamo po zmanjšanju apetita, težkem dihanju, abortusih, spremembah na koži, polnokrvnosti ušes, rilca in repa. Problemi nastanejo tudi ob prasitvi, saj se poveča število mrtvorojenih pujskov, ter pogini zaradi prezgodnje prasitve. Poveča se število mrtvorojenih, slabotnih in razkrečenih pujskov. Zviša se tudi število respiratornih obolenj in kožnih sprememb. Značilno za PRRS je povečana pojavnost številnih bolezni, ki so že prisotne na farmi, zaradi padca imunosti povzročene s PRRS virusom. Bolezen ima zelo velik ekonomski pomen saj v akutni fazi povzroča do 50 % pregonitev, smrtnost svinj je 1-10 %, abortusi se pojavijo pri 10-50 % brejih svinj, prisotno je hujšanje in izguba mleka. Opazne so spremembe na koži, kot so hiperemija, polnokrvnost uhljev, rilca in repa. Smrtnost novorojenih pujskov v posameznih gnezdih je do 100%, po navadi pa pomeni 7-35 % izgub od skupnega števila živorojenih. Razlog povišanega odstotka smrtnosti je v prezgodnji prasitvi, saj so pujski slabotni in ne morejo sesati. V gnezdih lahko opazimo različno velike in različno vitalne pujske. Pujski se oprasijo že kužni, njihova kužnost pa traja tudi do 112 dni. Poodstavitvene pljučnice postanejo kronične in zmanjšajo dnevni prirast za 85% in povečajo smrtnost za 10 – 25%. Akutna okužba z virusom PRRS se pri tekačih kaže kot neješčnost, apatičnost, hiperemija kože, oteženo dihanje brez kašlja, naježenost ščetin in v slabšem dnevnem prirastu. Pogin tekačev v akutni fazi bolezni je 12 do 15 %, podobni znaki so pri pitancih z nekoliko manjšim poginom. Po vnosu virusa na farmo navadno bolezen preide v endemično fazo, ki se kaže kot ponavljajoči se izbruhi bolezni pri vseh kategorijah prašičev, ker so prašiči v različni imunski fazi. Če to spremenimo v številke ali vrednosti znaša celotna izguba: 2,54 pujska/svinjo letno. 20 tedensko obdobje bolezni PRRS povzroči samo pri svinjah finančno izgubo v višini 93€/ svinjo, če pa prištejemo še izgube zaradi slabih prirastov v pitališču in slabši izkoristljivosti krme pa so skupne izgube po svinji kar 158 € na svinjo. Tako v reji, ki ima 150 plemenskih svinj in 20 tednov bolezni znaša skupna izguba 24.320 €. In dokler se ne »rešimo« zadnjega pozitivnega prašiča iz hleva, se rejski parametri NE izboljšajo – je stanje ISTO, kot če bi bila celotna reja okužena. Če pogledamo slovenski izračun so ocenjene letne izgube zaradi okužbe z virusi PRRS v letu 2010 znašale 2.045.107 EUR. Izračun temelji na formuli, ki jo je izdelal Bob Morrison in v kateri so upoštevali, da je v Sloveniji 30.000 plemenskih svinj, da je prevalenca PRRS 48 % ter da je cena krme 0,25 EUR/kg. Izračunali so tudi, da znašajo letne izgube na okuženi farmi s 50 plemenskimi prašiči 20.363 EUR. Od tega je 55,30 EUR izgub pri vsaki breji svinji, 4,60 EUR je izgub na odstavljenca ter 7 EUR izgub na prašiča v obdobju predpitanja in pitanja. (Getting a grip on both biosecurity and management, Pig progress, Vol 33-No. 5, 2017).

PARVO viroza – bolezen, ki je v naših rejah zopet v porastu in povzroča veliko reprodukcijskih motenj. Tukaj bi se poleg klinične slike in vzrokov dotaknili izključno preventive in vakcinacije. Nekaj slik iz spleta: <http://marphavet.com/en/news/Disease-Treatment/Porcine-Parvovirus-Infection-PPV-1-Etiology-78/>

ENZOOTSKA PNEUMONIJA - je kronična, zelo nalezljiva, polifaktorna bronhopnevmonija. Zanj je značilna visoka obolevnost, nizka smrtnost, suh kašelj, zmanjšani prirasti in velika pogostost pljučnic, ki jih ugotavljamo pri zaklanih pitancih. Bolezen je prisotna vseh povsod po svetu in je pomemben vzrok ekonomskih izgub pri naših rejcih. Slike so samo s spleta: <http://veterina.info/vesti/25-goveda/bolesti-goveda/192-enzootska-pneumonija-svinja> in še kje.

Pri izdelavi programov DŽ je bilo opaziti veliko kašljanja kar je lahko vzrok poleg enzootske pljučnice tudi glistavost:

GLISTAVOST – ASKARIDOZA – poleg klinične slike bi izpostavili predvsem zdravljenje, kajti ta zajedavska bolezen je prisotna v vseh rejah. Razpolagam z lastnim slikovnim materialom in nekaj s spleta: https://en.wikipedia.org/wiki/Ascaris_suum

Prašič je danes zelo malo vreden, ekonomsko njegova cena ne prenese cene veterinarske storitve. Kmetija do 5 plemenskih svinj lahko štejejo praktično kot hobby rejo, kjer ne gre za ekonomsko rejo se veterinarske storitve lahko računajo po ceniku kot pri ljubiteljskih živalih. Pri reji do 200 pitancev okoli 20 plemenskih svinj, še vedno cena prašiča ne prenese veterinarskih storitev v večini primerov. Večji obseg reje pa spreminja odnos veterinar-rejec: skleneta pogodbo, kjer si oba prizadevata za zdrave živali in čim manj dela veterinarja; tako vlagata več v tehnologijo, biološko varnost, zdravje in preventivo. V pogodbi opredelita variabilne elemente reje in zdravja: število plemenskih/pitovnih živali, režijska ura, % prirasta, opredelitev posameznega obiska.

5. PRIMERI DOBRIH PRAKS

V okviru primerov dobrih praks vas opozarjamo predvsem na upoštevanje:

biovarnostnih ukrepov,
primernih pogojev v prasiatvenih boksih in gnezidih,
pogojih v vzrejališčih in pitališčih ter
ustreznim ravnanjem s prašiči.

Upoštevanje vseh navedenih ukrepov in pogojev vpliva tako na dobrobit v prašičereji in nenazadnje tudi na dobro počutje pri prodaji in promociji prašičjega mesa.

Izdala: Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije,
Gospodinjska ulica 6, 1000 Ljubljana v okviru
usposabljanja kmetov za ukrep Dobrobit živali v letu
2018

Uredila: Gabrijela Salobir, KGZS,
Naklada: 270 izvodov, tisk KGZS
Ljubljana: december 2018

Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije
